

*Гуменна Ірина,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
студентка 4 курсу,
факультету філології і журналістики
Науковий керівник:
к. філол. наук, доцент Т. Скуратко*

ОБРАЗ БОГОРОДИЦІ В БАРОКОВИХ ПРОПОВІДЯХ ІОАНИКІЯ ГАЛЯТОВСЬКОГО

Традиція проповідництва відкриває глибинний діалогічний зв'язок та співіснування мови й мовлення як перспективи цілісного розуміння. У жанрі проповіді поєднується писане слово – Святе Письмо і практика живого слова – церковне Передання. Саме у жанрі проповіді вбачаємо новий горизонт розуміння літературного твору, що розкривається через тісний зв'язок герменевтики і риторики, представлений синтезом мови писаної та мови як мовлення.

Зазначимо, що основні приписи щодо складання проповіді вперше в Україні були викладені в гомілетичному трактаті І. Галятовського «Наука, альбо Способ зложення казання» [4, с. 108–133]. За І. Галятовським, кожна проповідь повинна мати тему, передовсім взяту з книг Святого Письма. Структурно проповідь складається із трьох частин: екзордіуму (вступу), нарації (виклад казання, його основна частина) і конклюдії (заклучна частина) [4, с. 108–109]. Для барокової проповіді характерним було послуговування різноманітною «матерією» і прикладами (exempla), які давали можливість підтвердити слова оратора, вплинути на емоції слухачів, вразити їх своєю незвичайністю та яскравим, ефектним змістом. Українські проповідники XVII – XVIII ст. У своїх проповідях активно використовувати легенди, міфи, пророцтва, світські історії,

апотегми, фацеції, фабули, казки, байки тощо. Вважаємо, що саме це робило їхні проповіді цікавими, пізнавальними, допомагало з'ясувати роль раціонального пізнання у тлумаченні Святого Письма, співвідношення віри й розуму.

Провідне місце серед українських проповідників XVI – й XVII ст. відводиться Іоаникію Галятовському. Зазначимо, що у барокових проповідях Іоаникія Галятовського поряд із образом Ісуса часто зустрічаємо образ Богородиці, який тлумачиться проповідником здебільшого усталено. Проаналізувавши богородичні проповіді Іоаникія Галятовського, можемо зазначити, що для проповідника важливим було, підібравши ті чи інші образи, чітко розставити інтерпретаційні акценти відповідно до авторських задумів.

У творчості І. Галятовського вирізняється збірка вірцевих проповідей «Ключ розуміння», яка містить 12 казань, приурочених до свят Богородиці. Богородична тематика у творчості Іоаникія Галятовського мала на меті служити піднесенню Діви Марії як найвеличнішої жінки «малого» світу, у якій, власне, оприявнився задум Божої Премудрості. Саме тому, на думку О. Матушек, І. Галятовський у проповідях використовує барокову поетику [6, с. 152]. Вважаємо, що збірка «Ключ розуміння» є вершинним здобутком і самого автора, і проповідництва другої половини XVII ст.

Цікаво, що І. Галятовський, як і інші українські барокові письменники цього часу, був переконаний, що Діва Марія є покровителькою українського народу, а отже, віра в Пресвяту Діву є запорукою спасіння. Тому у багатьох проповідях звучить заклик наvertатися до Марії, просити у неї захисту, покровительства задля свого порятунку.

Зазначимо, що богородичний цикл проповідей збірки І. Галятовського «Ключ розуміння» виявляє розбіжності з біблійним текстом. Образ Пресвятої Богородиці у тлумаченні проповідника скріплюється в антитетичну єдність Жінки-Вседіви, яка в духовному сенсі стає Небесним Раєм.

Погоджуємося із думкою Л. Бомко, що «починаючи від перших богородичних казань на Успіння, спостерігаємо метафізику руху у «вічність життя», що проходить через усі маріологічні проповіді й довершується у текстах на Благовіщення» [1, с. 14].

Цікавим, на наш погляд є порівняння І. Галятовським Пречистої Діви з Царицею. Так, у першому казанні на Успіння проповідник говорить про її шату, зіткану з чотирьох ниток, що стає своєрідним символом моральних чеснот: лляна нитка – умертвіння тіла й терпіння, вовняна – невинність і чистоту, шовкова – покору, золота – мудрість. У другому ж казанні проповідник зосереджує увагу слухачів на тлумаченні назв дванадцяти зірок, із яких Пресвята Богородиця зробила собі корону, бо «як зірки небо прикрашають, так цноти – душу». Вже у темі другого «Казання на Успіння Пресвятої Богородиці» постає образ Апокаліптичної Жінки, закладений в епіграфі: «І з'явилась на небі велика ознака: Жінка, зодягнена в сонце, а під ногами її місяць, а на її голові вінок із дванадцяти зір» (Об. 12, 1). Зазначимо, що автор у своїй проповіді неоднозначно, подвійно тлумачить новозавітну цитату, що, на нашу думку, зумовлено «багатоплановістю» та символічною образністю бароко. Простеживши значення образів, спостерігаємо, що перший раз жінкою є Церква, сонцем – Христос, місяць – еретики, дванадцять зір – дванадцять апостолів, а другий раз жінка – це Богородиця, Сонце – Святий Дух, місяць – світ, дванадцять зірок – дванадцять цнот, з яких Діва Марія зробила собі корону.

У другому «Казанні на Різдво Пресвятої Богородиці» образ Марії-Дому тлумачиться І. Галятовським як усеосяжність: «Ти є безодня цнот і усіляких дарів Божих» [2, с. 123].

Формальним завершенням богородичного циклу в збірці «Ключ розуміння» є два казання «На Благовіщення Пресвятої Богородиці», які приводять читача до образу Марії-Раю (Неба). За Л. Бомко, «Галятовський проектує образ Небесного Раю, зображуючи дев'ять Ангельських Хорів у першій проповіді й одинадцять небес «від науки філософів і астрологів» – у другій» [1, с. 14].

Отже, у богородичних проповідях Іоаникія Галятовського образ Матері Божої постає у п'ятьох образах-метафорах – Жінки-Цариці («Цариці Небесної») у проповідях на Успіння, Марії-Дому у проповідях «На Різдво Пресвятої Богородиці», Апокаліптичної Жінки у казаннях «На Покрову Пресвятої Богородиці», Марії-Невісти у проповідях «На Ведення Пресвятої Богородиці», Вседіви-Раю-Неба в проповідях «На Благовіщення Пресвятої Богородиці». Богородичні проповіді І. Галятовського, що будуються на розгорнутій метафорі, відносимо до кращих взірців барокового красномовства, у яких проповідник зумів підкреслити першість Богородиці, вказав на вищість її моральних якостей і важливість чудесних дій, створив її ідеальний образ, що є взірцем боголюбивого життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бомко Л. Проповідь Йоаникія Галятовського «На Покрову Пресвятої Богородиці» як зразок барокової маріології. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. Вип. 1 (28). С. 13–16.
2. Галятовський І. Казанье второе на Рождество Пресвятои Богородици. Ключ розуміння. К., 1985. С. 122–129.

3. Галятовський І. Казаньє на Покров Пресвятої Богородици // Хрестоматія давньої української літератури. К., 1967. С. 307–310.
4. Галятовський І. Наука, альбо Спосіб зложення казання // Українська література XVII ст. К., 1987. С. 108–133.
5. Ігор Ісіченко, архієпископ. Історія української літератури: епоха Бароко XVII – XVIII ст.: навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. Львів: Святогорець, 2011. 568 с.
6. Матушек О. Проповіді Лазаря Барановича в дискурсі українського Бароко: монографія. Х.: Майдан, 2013. 360 с.;
7. Соломаха І., Богачевська І. Християнська антропологія Іоанікія Галятовського : монографія. Чернігів: КП «Вид-во «Чернігівські обереги», 2008. 180 с.
8. Шевчук В. Муза роксоланська. Українська література XVI – XVIII ст. У 2 кн. К.: Либідь, 2005. Кн. 2: Розвинене бароко. Пізнє бароко. 2005. 726 с.

***Канюка Андрій,**
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
здобувач магістерського рівня вищої освіти,
факультету філології і журналістики
Науковий керівник:
к. філол. наук, доцент Т. Скуратко*

**ДУХОВНА СПАДЩИНА ЛЕСЯ КУРБАСА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ
ЕКСПОЗИЦІЇ МЕМОРІАЛЬНОГО МУЗЕЮ-САДИБИ ЛЕСЯ КУРБАСА У
СЕЛІ СТАРИЙ СКАЛАТ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Лесь Курбас – видатний український театральний реформатор, режисер театру і кіно, талановитий актор і драматург, теоретик, педагог, поліглот і перекладач, сценічний діяч і театральний філософ, яскравий представник культурного Тернопілля, митець, що змінив український театр, підніс сцену на